

УДК 339.727.2+331.556.4:330.332

DOI: 10.24144/2078 – 1431.2019. 2(23).164–176

*Ганна Цімболинець,
асистент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ТА ОЦІНКА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню природи та сутності міграційного капіталу, систематизації тлумачень його змісту та основних компонентів, які характеризують його як значне джерело фінансових і матеріальних ресурсів краї-донорів. Проаналізовано значення грошових переказів для основних сфер економіки країни, позитивні та негативні аспекти їх надходження на національному, регіональному рівні та рівні окремих домогосподарств. Визначено структуру і обсяг грошових надходжень в Україну. Висвітлено дослідження міжнародних організацій, які проводили обрахунки обсягів надходжень та соціологічні опитування як мігрантів, так і їх домогосподарств, за результатами яких було виявлено, що значна частина приватних грошових трансфертів використовується для споживання, що свідчить про невикористаний інвестиційний потенціал міграційного капіталу, а до заощаджень схильні тільки ті домогосподарства, що мають у своєму складі довгострокових трудових мігрантів.

Ключові слова: *міграційний капітал, трудові мігранти, грошові трансферти, інвестиційний капітал.*

The aim of the article is to investigate the effect of the migration capital on the economy of Ukraine. The amount and structure of the flow of international capital in Ukraine have been analyzed. It has been revealed that remittances of migrants in recent years have become more stable compared to other sources of foreign income, such as foreign direct investment or official development assistance. Remittances formed a separate component of international capital - migration capital. It has been determined that the migration capital represents a powerful resource for cash flow not only for families who stayed at home, but that can be used for social and economic development of regions. Migration transfers can have a positive impact on the macroeconomic stability of the migrant country of origin. In particular, it affects the currency market, but its magnitude tends to change rapidly.

Along with the positive value of transfers, their negative impact can be traced, mainly through the launch of inflation mechanisms in the country. Funds coming from migrants from abroad increase the purchasing power of the population, which can lead to higher prices. It has been revealed that a significant proportion of private remittances is used for consumption, indicating that investment potential of migration capital is unused. Efficient use of migration capital involves preventing its sedimentation in the families of migrant workers and transformation in reproductive resource of the regional

economy. The article also examines the research of international organizations that carried out income calculations and sociological surveys of both migrants and their households, which revealed that only households with long-term migrant workers are eligible for savings. Today, we have a question concerning the accuracy of accounting transfers of migrant workers, the volume of migrant workers who are abroad, their period of stay, and the directions of use of funds by their households. Informal employment and the use of informal transfer channels remain major obstacles to a qualitative assessment of the current state of external migration processes in the country.

Key words: *migration capital, migrant workers, money transfers, investment capital.*

Постановка проблеми. З розвитком глобалізації у світовому господарстві постійно зростають і масштаби міграції робочої сили. Водночас збільшуються доходи та міжнародні перекази мігрантів до країн походження. Ці процеси супроводжуються гострими дискусіями стосовно проблем та вигод, що їх породжує таке явище. Так, більшість дослідників зосереджує свою увагу на таких основних питаннях, як природа трудової міграції (причини та наслідки, вигоди та втрати), відсутність можливості якісно та професійно визначити масштаби сучасної української трудової міграції, а також її регіональних особливостей, відсутність достовірної інформації про обсяги доходів українських трудових мігрантів за кордоном та обсяги переказів в Україну.

Брак актуальної інформації створює значні перешкоди для якісної оцінки вигод та можливостей, що їх може дати ефективне використання міграційного капіталу, відповідно є неможливим здійснення достовірного економічного прогнозу щодо подальших надходжень і необхідних заходів, трансформації грошових ресурсів в інвестиційні.

Дослідження особливостей природи та сутності міграційного капіталу здійснювали українські і зарубіжні науковці А. Гайдуцький, О. Садовська, М.Крупка, Л. Козак, Л. Позняк, Е. Лібанова, А. Чімхаву, Дж. Пізз, К. Піндер, Х. Мурада, М. Орозко, Р. Варгас-Лундіус, Дж. Ван Доорт та ін.

Потрібно зазначити, що в Україні такі дослідження набувають актуальності. Важливість впливу міграційного капіталу на економічні процеси в країні підтверджують глобальні звіти і регіональні дослідження таких міжнародних організацій, як Міжнародна організація праці, Міжнародна організація міграції, Світовий банк.

Мета статті (постановка задачі). Метою дослідження є систематизація теоретичних положень стосовно природи міграційного капіталу, приблизні розрахунки його обсягів в Україні, аналіз основних сфер використання коштів та формування заощаджень домогосподарств.

Результат дослідження. Досвід багатьох країн, що розвиваються, які є донорами робочої сили, показав, що грошові перекази трудових мігрантів є для них одним із основних джерел прибутку, до того ж обсяги та розміри грошових переказів зростають вищими темпами, ніж кількість самих мігрантів, перевищують обсяги міжнародної технічної допомоги, портфельних інвестицій та приблизно дорівнюють обсягу залучених пря-

мих інвестицій. Виходячи з більш як 50-річного досвіду трудової міграції населення Латинської Америки до Північної Америки, народів Південної Азії в регіон Перської затоки, можна стверджувати, що мігранти направляють 50-70% зароблених коштів у країни походження.

Таким чином, трансферти грошових переказів формують окрему складову міжнародного ринку капіталу – міграційний капітал. А. Гайдучський визначає міграційний капітал як доходи мігрантів, які, за мінусом витрат на їхнє перебування в країні працевлаштування, спрямовуються в країну походження і використовуються для підвищення економічного та соціального рівня родин і близьких, розвитку місцевих територій та країни загалом.

Більшість інших дослідників зазначає, що для того, щоб визначити правильність термінів «грошові перекази» та «міграційний капітал», потрібно керуватися комплексом компонентів, що включає процес міграції, напрями її здійснення і наслідки прояву міграційних тенденцій. Зокрема можемо виділити такі особливості тлумачення поняття «грошові перекази»:

1. А. Чімхаву, Дж. Пізз та К. Піндер вважають, що грошові перекази – це складний комплекс питань, який є складовою більш серйозної проблеми – міграції, і дуже залежить від особливостей країни, народу, міждержавних відносин, сучасних банківських та фінансових технологій.
2. О. Садовська та Х. Мурада вважають, що визначення поняття «грошові перекази» має певні труднощі, що пояснюються відносною новизною такого явища, відсутністю у багатьох країнах системи обліку та методів підрахунку. Для визначення поняття, як і для підрахунку, необхідна інформаційна база державних статистичних органів, а також врахування різноманітних змінних, як от : сфера зайнятості мігрантів, тривалість трудової діяльності, заробітна плата, періодичність переказів та їх середній розмір, географічна близькість/віддаленість країн працевлаштування мігрантів, наявність мігрантів, міграційних мереж тощо. За даними Х. Муради, Бюро економічного аналізу США тривалий час визначає обсяги переказів через комплексну модель, що враховує масштаби міграції до США, середній дохід на сім'ю, середній розмір переказу, країни походження, сімейний статус, вік і тривалість перебування в США. О. Садовська вважає, що матеріальні речі також варто включати до переказів мігрантів, адже дуже часто перекази у товарній формі надходять на батьківщину мігрантів з комерційною метою. Так звані комерційні мігранти не переказують гроші додому, а купують на них товар у країні працевлаштування і завозять його на батьківщину з метою реалізації та отримання додаткового доходу. Міжнародна організація міграції також доходить висновку, що до переказів потрібно відносити й частину інвестицій, депозити та благодійні внески мігрантів.
3. Б. Робертс вважає, що в класичному варіанті грошові перекази – кошти, відправлені мігрантами, які працюють за кордоном, отримувачам у ті країни, з яких вони приїхали.

4. М. Орозко, Р. Варгас-Лундіус та Дж. Ван Доорт визначають грошові перекази як частину зароблених мігрантами коштів, які відправляються з країни працевлаштування у країну походження.
5. Д. Хольтз-Еакін вважає, що грошові перекази – це невеликі суми платежів через електронні засоби оплати, або через низку неофіційних каналів, досить часто можуть перевозитися власноруч.
6. А. Кора Еванс та Дж. Клан наводять таке визначення: грошові перекази – це невеликі за обсягами транскордонні платежі від однієї особи до іншої.
7. Подібне визначення наводить А. Андреассен: перекази – це грошовий результат роботи мігранта, який він надсилає близьким та рідним на батьківщину.
8. Р. Вагас-Лундіус визначає грошові перекази як кошти, які мігранти заробляють за кордоном і відправляють у країну свого походження.
9. Д. Рата уточнює, що грошові перекази – це не громадські, корпоративні чи загальнодоступні кошти, а скоріше приватні трансферти напряму від відправника до отримувача. На практиці їх досить важко відокремити від інших фінансових інструментів. Наприклад, перекази можуть замаскувати під потоки капіталу для того, щоб оминати податкові збори або отримати певні пільги чи преференції (адже в окремих країнах грошові перекази оподатковуються). Наприклад, в Індії до переказів відносять основну частину депозитів нерезидентів. Це дає змогу мігрантам в умовах обмеженого валютного законодавства щодо індійської рупії не обмінювати кошти на національну валюту і тримати свої заощадження у більш стабільній іноземній валюті.
10. Н. Ніберг-Соренсен вважає, що більшість дослідників до переказів обмежено відносять лише валютні трансферти, в той час як перекази в матеріальній формі (продукти, товари, техніка) також повинні підпадати під цю категорію [1, с.34-45].

Свої варіанти визначень надають і міжнародні організації, які аналізують потоки грошових переказів на рівні окремих країн. На думку економістів статистичного управління ООН, термін «грошові перекази» останнім часом використовується дуже широко, однак його конкретне визначення наводиться дуже рідко. В деяких наукових і аналітичних роботах грошові перекази визначаються як сума двох компонентів: «перекази мігрантів» та «оплата праці робітників». В інших роботах перекази визначаються як сума зазначених вище компонентів плюс «трансферти, пов'язані з міграцією».

Згідно з методикою МВФ, грошові перекази потрібно визначити як суму трьох ключових компонентів: перекази мігрантів, оплата праці працівників і трансферти, пов'язані з міграцією. Компонент «перекази мігрантів» – це ті кошти, що їх мігранти, постійно перебуваючи за кордоном (понад 1 рік), направляють на батьківщину. Компонент «оплата праці працівників» передбачає пересилання коштів за виконану роботу нерезидентами для роботодавця з іншої країни (досить часто компанії напряму перево-

дять гроші на рахунки найманих працівників у банках на їх батьківщині). Третій компонент, «трансферти, пов'язані з міграцією», не є поширеним і великим за обсягом у більшості країн, що розвиваються, адже представляє еквівалент вартості майна, яке мігрант транспортує під час переміщення з однієї країни в іншу. Тобто грошові перекази дійсно є складним комплексом компонентів, що представляють різні типи шляхів надходження коштів мігрантів на батьківщину. Методологічний аналіз робіт із проблеми грошових переказів свідчить, що під цю категорію підпадають значні обсяги не тільки фінансових, але і матеріальних ресурсів, які на практиці дуже часто не належать до трансфертів мігрантів. Так, відповідно до Інструкції платіжного балансу, що періодично друкується МВФ, до грошових переказів належать як матеріальні, так і фінансові ресурси, що направляються мігрантами з країн поточного проживання і працевлаштування до країн походження. Д. Хольтз-Еакін зауважує, що окремі економісти дають досить звужене визначення грошових переказів, трактуючи їх лише як фінансові трансферти мігрантів, які працюють за межами рідної країни. Водночас, на його думку, під переказами потрібно розуміти і ті речі (активи), які мігранти транспортують з собою під час переміщення з країни в країну, адже вони також мають власний грошовий еквівалент.

Отже, немає конкретного тлумачення поняття «грошові перекази». Використовуючи цей термін, слід брати до уваги багато факторів та особливостей, пов'язаних з трудовою міграцією. Отже, загалом грошові перекази – це будь-які фінансові та матеріальні цінності, які надсилаються трудовим мігрантом у країну його походження [2].

Незаперечним залишається той факт, що міграційний капітал має велике значення для країн, що розвиваються. Важливою його особливістю є відмежування від управління з боку органів державної влади. Ні уряди, ні міжнародні організації, ні банки не можуть нав'язати мігрантам умови витрачання зароблених коштів. Навпаки, вони вимушені створювати сприятливі політичні та соціально-економічні умови для вільного руху і використання міграційного капіталу на батьківщині мігрантів. Тому більшість сучасних дослідників доходять висновку, що міграційний капітал здійснює дедалі більший вплив на розвиток національних економік. Він володіє вагомим потенціалом генератора економічного розвитку. На думку Е. Штейна, основне завдання полягає в тому, щоб знайти найкращі варіанти для використання міграційного капіталу в якості інвестованого ресурсу. Багато в чому це залежить від політики уряду, що має створювати стимули для залучення коштів мігрантів в інвестиційну діяльність. Мігранти формують попит на товари, а це в свою чергу створює додатковий мультиплікаційний ефект в економіці. При цьому зростає торгівля, вітчизняне виробництво, збільшуються обсяги сплачених податків. У сільській місцевості, де переважає споживання вироблених всередині країни товарів, мультиплікаційний ефект значно більший, ніж у мегаполісах.

У рамках дискусії про вплив зовнішніх трудових міграцій на економіку України одне з найважливіших місць посідає обговорення тематики грошових переказів. Експерти з наукових та практичних кіл покладають

великі надії на міграційні трансферти як джерело економічного розвитку. З одного боку, такі припущення ґрунтуються на реальних прикладах, коли прибуття міграційного капіталу значно стимулювало економіку країн походження, з іншого – існує багато обмежень для того, щоб перекази мігрантів здійснили реальний поштовх для економіки.

В Україні за роки незалежності не було проведено серйозних досліджень щодо обсягів і масштабів надходжень міграційного капіталу із-за кордону, а дані національних та міжнародних організацій значно різняться між собою [3, с. 221–229].

Як свідчать джерела, основний сенс міграції та грошових переказів полягає у подоланні бідності, при цьому більшість грошових переказів спрямовуються на споживання. Міжнародні економічні інститути відводять Україні дев'яте місце серед країн з середнім рівнем доходу, які отримують грошові перекази, у світі, та перше місце у Східній Європі та колишньому Радянському Союзі. За офіційними оцінками, щорічні грошові перекази, у тому числі відправлені через офіційні та неофіційні канали, збільшуються одночасно із зростанням кількості трудових мігрантів.

За даними Світового банку обсяги переказів українських трудових мігрантів в 2018 р. оцінюють на рівні 14 мільярдів доларів, що на 19% більше, ніж у 2017 р. Такі дані отримано завдяки вдосконаленій методології обрахунку грошових переказів, а також зростаючому попиту на трудові ресурси в країнах ЄС [4].

За даними НБУ Україна отримала такі обсяги грошових переказів:

Таблиця 1

**Динаміка обсягів приватних грошових трансфертів в Україну
(млн. дол. США)**

Показники	2015	2016	2017	2018	2019 (за два квартали)
Оплата праці	5631	6731	9137	11494	5897
Чиста оплата праці	4116	4794	6269	7911	4102
Приватні трансферти	2843	2741	2995	3200	1437
Приватні перекази (2.+ 3.)	6959	7535	6653	11111	5539
Обсяги грошових переказів, % до ВВП	7,8	8,2	8,4	8,7	8,6

Джерело: [5]

Наявні розрахунки відрізняються між собою, залежно від установи, яка проводила дослідження. Але без винятку всі організації зазначають щорічне зростання обсягів переказів, а також поступове зростання їх частки у ВВП країни. До того ж, за даними НБУ найбільше грошових переказів пересилаються саме через неофіційні канали, на другому місці знаходяться банківські перекази, на третьому – міжнародні платіжні системи.

Для бюджетної системи України міграційний капітал має неабияке значення. Відсутність статистичних порівнянь і кореляційних досліджень не дає змоги зробити висновки про конкретний вплив грошових переказів на розвиток бюджетної системи, однак визначення співвідношення міграційного капіталу до основних бюджетних показників допомагає впевнитись, що цей вплив є беззаперечним. У 2018 р. доходи зведеного бюджету становили 38 млрд. дол. США, а річні обсяги трансфертів трудових мігрантів за різними джерелами коливаються у межах 11-14 млрд. дол. США. Отже, співвідношення дорівнюватиме 30% бюджету, що є дуже вагомим чинником. Ще вагомніше значення має міграційний капітал для місцевих бюджетів. Обсяги переказів приблизно в 1,5-2 рази перевищують їх доходи, а оскільки більша частина коштів витрачається на соціальні потреби, то сплачуються податки, які надходять до бюджетів, зокрема і місцевих.

Надходження міграційних переказів може здійснювати позитивний вплив на макроекономічну стабільність країни походження мігрантів. Зокрема, воно впливає на готівковий валютний ринок, однак величина цього впливу має тенденцію до швидкої зміни.

Поряд із позитивним значенням переказів, простежується їхній негативний вплив, в основному через запуск інфляційних механізмів у країні. Кошти, що надходять від мігрантів з-за кордону, підвищують купівельну спроможність населення, що може спричиняти зростання цін. У разі високого імпорту в країну (що є характерним і для України) товари національних виробників можуть витіснитися дешевшою або якіснішою імпортною продукцією. З урахуванням того, що поширеним видом інвестицій трудових мігрантів є придбання землі або нерухомості, негативним фактором може бути зростання цін у цій сфері. Існують позитивні оцінки подорожчання нерухомості внаслідок надходження грошових переказів: аналізуючи мексиканський досвід, американські дослідники говорять про те, що інтенсивне придбання земельних ділянок сім'ями мігрантів привело до зростання їх ринкової ціни, відповідно сім'ї не мігрантів також поліпшили своє матеріальне становище. Однак таке поліпшення має разовий, нестійкий характер, а зростання цін на нерухомість спричиняє підвищення нерівності та майнового розшарування населення, коли особи, які працюють на батьківщині, не мають змоги інвестувати у нерухомість. Відповідні тенденції щодо зростання цін на об'єкти нерухомості можна спостерігати у великих містах західних регіонів України. Важливим аспектом впливу трудової міграції та надходжень коштів від мігрантів на економіку виявляється розвиток фінансово-банківської системи країни. Грошові перекази дають змогу підвищити фінансову кредитоспроможність держави і розширити доступ до міжнародного ринку капіталу [5].

Згідно з результатами обстеження трудових мігрантів, проведеним МОМ протягом серпня 2013 р. – квітня 2015 р., (1890 респондентів взяли участь в опитуванні трудових мігрантів, а також 20951 респондент в опитуванні домогосподарств), більшість трудових мігрантів в Україні продовжують відправляти грошові перекази з метою підтримки своїх дружин

(чоловіків) і дітей, а також батьків. З іншого боку, якщо подивитися на очікуване використання грошових переказів, цікаво відзначити, що в середньому лише 39% грошових переказів використовувалися домогосподарствами в Україні для задоволення потреб споживання. Проте, якщо розглянути фактичний бюджет домогосподарств (з довгостроковими трудовими мігрантами), що отримують грошові перекази, дані свідчать, що споживання становить близько 80% грошових переказів.

Опитування ДГ підтверджує, що зазначені кошти в основному використовуються для задоволення основних потреб (харчування, одягу тощо) сімей, поліпшення умов життя (купівлі меблів та побутової техніки тощо), а також для розширення або побудови нового житла. Результати опитування свідчать, що 37% відправників грошових переказів визначили пріоритетом «ремонт та реконструкцію житла», що підтверджує цю тенденцію.

Нижче наведено тенденції поведінки щодо відправки грошових переказів трудовими мігрантами, які були визначені у рамках їхнього соціально-демографічного профілю:

- трудові мігранти-жінки, молоді та неодружені трудові мігранти, трудові мігранти, які возз'єдналися з сім'єю за кордоном та не мають намірів щодо повернення, що походять з міських районів і проживають у країнах СНД або інших країнах, більш схильні відправляти грошові перекази для підтримки батьків;
- трудові мігранти, які працюють у країнах ЄС, у віковій групі старше 30 років, одружені та невоzz'єднані з сім'єю за кордоном, відправляють грошові перекази в основному з метою підтримання дружин (чоловіків) і дітей та ремонту або реконструкції житла. У розрізі місця проживання та економічних зон України трудові мігранти із західних областей та сільської місцевості схильні відправляти грошові перекази для підтримки дружини (чоловіка) і дітей та ремонту житла, а не для підтримки батьків.

Велика кількість українських довгострокових трудових мігрантів (49%) відправляла грошові перекази з метою накопичення заощаджень в Україні.

Профіль цієї категорії трудових мігрантів має такі характеристики: зайняті в країнах ЄС, не возз'єднані з родиною за кордоном, більше намірів щодо повернення. Вони також частіше походять із сільської місцевості (59%, порівняно до 39% з міст) та західного регіону (60%, що вдвічі більше, ніж з інших регіонів) України. У 2014 р. лише 6% відправників грошових переказів переказували гроші з метою інвестування в бізнес. Відтак грошові перекази продовжують поліпшувати умови життя багатьох сімей в Україні та відігравати безпосередню роль в економічному розвитку і створенні робочих місць.

Можливо, з огляду на поточну несприятливу геостратегічну ситуацію в Україні, майже кожне четверте домогосподарство трудових мігрантів (члени за кордоном) відправляло грошові перекази на випадок надзвичайних ситуацій та ризиків, особливо це стосується домогосподарств зі сходу, центру та півдня України.

Фактори, пов'язані з ситуацією в Україні, які впливають на показники грошових переказів, включають у себе відносини між відправником та одержувачем, соціально-економічне становище одержувачів, рівень зацікавленості в заощадженні та інвестуванні в Україні, а також зацікавленість відправників у поверненні до України.

Щодо домогосподарств- відправників грошових переказів, то, чим вище дохід домогосподарства, тим менша частка бюджету ДГ відводиться на грошові перекази.

Більше того, навіть для домогосподарств-відправників грошових переказів у кожному регіоні міграції річні чисті заощадження перевищують обсяги грошових переказів. Цей висновок підтверджує гіпотезу, що для більшості домогосподарств з довгостроковими трудовими мігрантами накопичення заощаджень є основною метою міграції.

При врахуванні домогосподарств, які не відправляють грошові перекази, середнє значення грошових переказів знижується з 30% до 18% від загального доходу усіх українських домогосподарств з довгостроковими трудовими мігрантами, у той час як чисті заощадження (після грошових переказів) збільшуються з 35% до 44%. Ці показники можна порівняти з: а) Молдовою, де грошові перекази становлять 21% доходів домогосподарств з довгостроковими трудовими мігрантами і 35% загальних заощаджень; б) Албанією (6% / 16%); в) БіГ (6% / 18%); г) Косово (6% / 15%).

Наведені вище результати дослідження свідчать, що для українських домогосподарств з довгостроковими трудовими мігрантами заощадження в середньому становлять 240% обсягу грошових переказів. Аналіз кожного регіону міграції окремо засвідчує, що співвідношення заощаджень та обсягу грошових переказів становить: 185% для країн СНД, 230% для країн ЄС та 770% для інших країн призначення.

Це підтверджується даними, що 53% усіх домогосподарств трудових мігрантів мають банківські рахунки в Україні, у той час як 54% домогосподарств трудових мігрантів, які мають заощадження в Україні, зберігають деякі зі своїх заощаджень на строкових депозитних рахунках.

Таблиця 2

**Суми грошових переказів за ціллю в 2014 році
(тільки ДГ-відправники переказів)**

Країни/Регіони	Спожито	Заощаджено	Інвестовано
СНД	\$3 505	\$1 608	\$624
ЄС	\$2 376	\$3 161	\$1 359
Інші	\$3 178	\$2 099	\$1 204
В середньому	\$2 626	\$2 820	\$1 209
Канада	\$3 350	\$1 031	\$747

Джерело: [6]

З іншого боку, при більш ретельному аналізі інвестиційної складової, відображеної у табл. 2, стає очевидно, що середній розмір інвестицій становить 1 209 доларів США (624 долари США для країн СНД і 1 360 доларів США для країн ЄС). Проте найбільша частка (94%) цих інвестицій орієнтована на купівлю або ремонт нерухомості. Решта 6% усіх інвестицій, або 1% загального середнього обсягу грошових переказів, виділяються на інвестиції в бізнес, фермерську чи іншу діяльність. Це становить лише близько 18,6 мільйона доларів США продуктивних інвестицій у період проведення опитування. Близько 110 800 домогосподарств-відправників грошових переказів (або 28% усіх ДГ з довгостроковими трудовими мігрантами за кордоном) придбали або відремонтували нерухомість в Україні у 2014 р. на суму 287 мільйонів доларів США. 42% грошових переказів, відправлених в Україну у 2014 р. з метою заощадження, загалом становлять близько 717 млн доларів США. Нарешті, близько 39% грошових переказів, відправлених в Україну у 2014 р. довгостроковими трудовими мігрантами для цілей споживання (у тому числі придбання товарів тривалого користування та категорія «інше»), становлять 668 мільйонів доларів США (з яких близько 145 мільйонів доларів США були витрачені на товари тривалого користування) [6].

Існують чіткі відмінності у поведінці щодо відправлення грошових переказів між країнами призначення для довгострокових трудових мігрантів.

Загалом відправників грошових переказів можна розділити на сім окремих категорій:

Перша і найбільша група (34%) складається з ДГ з трудовими мігрантами, які включають деякий рівень заощаджень та інвестицій, а також споживання. У 2014 р. ця категорія ДГ становила 1/3 усіх ДГ з довгостроковими трудовими мігрантами, які відправляли грошові перекази в Україну. Річний обсяг грошових переказів сягнув 8 317 доларів США, що є найвищим показником серед усіх семи категорій. З цієї суми споживання становить 31%, що є найменшим показником серед усіх інших категорій, які мають компонент споживання. Екстрапольований загальний обсяг заощаджень та інвестицій цієї групи становить 505 млн доларів США.

Друга за величиною група (24%) включає в себе ДГ з трудовими мігрантами, які відправляли грошові перекази спеціально лише для цілей споживання та заощадження в якості пріоритетної частини їхніх грошових переказів у 2014 р. Середній обсяг грошових переказів цієї групи - 6 995 доларів США, з яких 3 821 долар США становлять заощадження та інвестиції. Рівень споживання цієї групи значно вищий, ніж у описаній вище категорії. Екстрапольований загальний обсяг заощаджень та інвестицій цієї групи становить майже 240 млн доларів США, що у два рази менше, ніж у першій групі.

Третя за величиною група (23%) складається з ДГ трудових мігрантів, які відправляли грошові перекази та очікували, що переказані кошти будуть повністю спожиті, як правило, для підтримки членів сім'ї або родичів. У цій групі відправники, які визначали пріоритетом «підтримку дружини (чоловіка) і дітей» в Україні, відправили в середньому 4 293

долари США. У разі, коли основними бенефіціарами були батьки, цей показник зменшився до 2 437 доларів США. Оскільки процес розвитку міграції та возз'єднання сімей триває, можна очікувати системного скорочення загальних грошових переказів в Україну (припускаючи, що загальна кількість трудових мігрантів залишиться незмінною). Наведені вище три категорії охоплюють 81% усіх домогосподарств-відправників грошових переказів.

Четверта група (7%) включає в себе ДГ з трудовими мігрантами, які відправляли грошові перекази лише в цілях заощадження. При 7 774 доларів США середній обсяг заощаджень для цієї групи є найвищим серед усіх груп, які включають компонент заощадження. Таким чином, загальний обсяг заощаджень, які були відправлені в Україну на зберігання, становив 140 млн доларів США.

П'ята група (5%) включає в себе ДГ з трудовими мігрантами, які відправляли грошові перекази лише для заощаджень та інвестицій, без споживання. Екстрапольований загальний обсяг заощаджень та інвестицій цієї групи - майже 91 млн доларів США.

Шоста група (5%) включає в себе ДГ з трудовими мігрантами, які відправляли грошові перекази лише для споживання та інвестицій. Ця група ДГ трудових мігрантів має найбільший середній обсяг споживання серед усіх груп, які включають компонент споживання. Загальний розрахунковий обсяг інвестиційного компонента цієї групи становить 52 млн доларів США.

Сьома група (2%) включає в себе ДГ з трудовими мігрантами, які відправляли грошові перекази лише в інвестиційних цілях (І). Подальші розрахунки свідчать, що обсяг інвестицій цієї категорії становить 25 млн доларів США. У сукупності переказ заощаджень (що, за оцінками, становлять близько 720 млн доларів США), при депонуванні в українській банківській системі являє собою одне з основних джерел ліквідності від фізичних осіб в банківській системі в цілому (за оцінками, депозити усіх фізичних осіб у національній та іноземних валютах у вересні 2015 р. становили 16,5 млрд доларів США). Варто пам'ятати, що розраховані вище інвестиційні компоненти значною мірою використовуються для купівлі нерухомості або ремонту житла, і лише 1% загального обсягу грошових переказів спрямовується на продуктивні інвестиції [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Міграційний капітал є важливим джерелом соціально-економічного розвитку багатьох країн, що розвиваються. Неабияке значення він має і для українського суспільства. На бюджетному рівні він допомагає доповнювати державні витрати на соціальне забезпечення населення, підтримувати соціально вразливі верстви населення матеріально. Для банківського сектору він є важливою частиною депозитних ресурсів та погашення кредитних зобов'язань. У сфері корпоративних фінансів міграційний капітал поки не має значного впливу, але при сприятливій державній та регіональній політиці може перетворитися на важливе джерело фінансування малого і середнього бізнесу. Найбільшого значення грошові перекази мають для фінансування,

матеріального забезпечення та заощаджень домогосподарств, до того ж, у ході дослідження виявлено, що саме домогосподарства, у складі яких є мігранти, які перебувають за кордоном значний період часу, більш схильні до заощаджень та інвестицій.

Залишається невирішеним питання про точність обліку переказів трудових мігрантів, кількості трудових мігрантів, які перебувають за кордоном, терміну їх перебування, а також напрямів використання коштів їхніми домогосподарствами. Неофіційне працевлаштування та використання неофіційних каналів передачі коштів залишаються основними перешкодами для якісної оцінки сучасного стану зовнішніх міграційних процесів у країні. Виникає потреба дослідження недоліків національної та регіональної міграційної політики, знаходження шляхів її вдосконалення та адаптації до нагальних потреб сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдуцький А.П. Міграційний капітал: теорія, методологія, практика. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Економічний факультет. К. : Інфросистем, 2010. 446 с.
2. Дзеркало тижня: сайт. URL: https://dt.ua/ECONOMICS/migratsiyiny_kapital_v_ukrayini_prihovana_realnist.html.
3. Крупка І. М. Фінансовий потенціал капіталу трудових мігрантів України // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2015. № 2. С. 221-229.
4. Світовий банк: сайт. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/04/08/record-high-remittances-sent-globally-in-2018>.
5. Національний банк України: сайт. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208355>
6. Національна академія наук України: сайт. URL: [file:///D:/Міграційний%20капітал%202/migration%20\(2\).pdf](file:///D:/Міграційний%20капітал%202/migration%20(2).pdf).
7. Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні: сайт. URL: file:///D:/Міграційний%20капітал%202/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

REFERENCES

1. Haidutskyi, A.P. (2010). *Mihratsiyniy kapital: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Migration capital: theory, methodology, practice]. Kyiv: Infrosystem [in Ukrainian].
2. Dzerkalo tyzhnya: sayt [Dzerkalo tyzhnya: website]. *dt.ua*. Retrieved from https://dt.ua/ECONOMICS/migratsiyiny_kapital_v_ukrayini_prihovana_realnist.html [in Ukrainian].
3. Krupka, I. M. (2015). Finansovyi potentsial kapitalu trudovykh mihrantiv Ukrainy [Financial potential of capital of labor migrants of Ukraine]. *Ekonomichni nauky – Economic Sciences*, 2, 221-229 [in Ukrainian].
4. Svitovyy bank: sayt [World Bank: website]. *www.worldbank.org*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/04/08/record-high-remittances-sent-globally-in-2018> [in English].
5. Natsional'nyy bank Ukrainy: sayt [National Bank of Ukraine: website]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208355> [in Ukrainian].

6. Natsional'na akademiya nauk Ukrayiny: sayt [National Academy of Sciences of Ukraine: website]. *nas.gov.ua*. Retrieved from file:///D:/Міграційний%20капітал%20/migration%20(2).pdf [in Ukrainian].
7. Mizhnarodna orhanizatsiya z mihratsiyi (MOM), Predstavnytstvo v Ukrayini: sayt [International Organization for Migration (IOM), Representation in Ukraine: website]. <http://iom.org.ua>. Retrieved from file:///D:/Migration%20capital%20/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf [in Ukrainian].